

Den totale pædagogisering af børns liv?

– aktuelle positioner i barndomsforskningen

Af Jan Kampmann

Artikel skrevet på baggrund af forfatterens tiltrædelsesforelæsning som professor i barndomsforskning på RUC d.15.3.2002. Artiklen holder sig tæt til den oprindelige forelæsning, hvilket blandt andet medfører, at den er holdt i en kort skitserende form, hvor en del af den bagvedliggende argumentation, mellemregninger og nuanceringer er udeladt. Hvilket på den ene side gør dens intention om at tegne nogle konturer og udviklingstendenser inden for barndomsforskningsområdet tydeligere, mens det givetvis på den anden side betyder at det skitserede billede kan fremstå postulativt og delvis fortegnet. Forhåbentlig kan dette provokere til modsigelser, diskussion, overvejelser om hvor det 'stemmer' og hvor det bør suppleres med mere grundige udredninger.

Tilbageblik på 'fortidens' store retningskrig

I de seneste mindst tyve år har der været i væsentlighed to betydende positioner inden for børne- og barndomsforskningen: En barndoms-pædagogisk, hvor indlæringstemaet har stået centralt, byggende på og legitimeret af forskellige former for udviklingspsykologiske forståelser. Over for denne fremherskende tilgang etableredes fra slutningen af 70'erne det jeg vil betegne som en barndomssociologisk og barndomskulturel position, der med afsæt i et hverdagslivsperspektiv og byggen- de på sociologiske og kulturelle begrebsæt-

ninger udgjorde en heftig kritik af den mere udviklingspsykologisk funderede begrebsætning af børn og barndom.

Positionerne fremstod umiddelbart som 'rene' i deres tilgang – begge overbeviste om deres eget kritiske potentiale.

Den barndoms-pædagogiske baseret på ønsket om at skabe pædagogisk kontrol og autoritet, der hentede sin politiske legitimitet ved at henvise til ønsket om at bidrage til skabelsen af den 'alsidigt udviklede personlighed'. Hvilket angiveligt inkluderede udviklingen af en kritisk bevidsthed, som stod i modsætning til den ellers fremherskende

socialiseringspraksis. Dette skulle så igen sikres gennem systematisk planlægning af udviklingsfremmende pædagogiske aktiviteter, byggende på videnskabeligt begrundede målsætninger.

Den anden position var 'ren' i sit kritiske perspektiv ved at orientere sig mod afdækning af institutionel og pædagogisk 'undertrykkende' forvaltning af børn. Den undertrykkende institutionelle praksis baserede sig på og hentede sin legitimering i fastlåsende og stereotypificerende essentialistiske prædefineringer af hvordan barnet udvikler sig. Kritikken udgjorde i forlængelse af dette et opgør med den indbyggede og ikke reflekterede normaliserings- og ghettoiseringsprocessernes tendentielle invalidering af erfaringsprocesser og erfaringsdannelse set i barndoms-sociologisk og -historisk perspektiv.

Samtidig var det også klart, at det umiddelbart synes kun at være de 'indviede', feltets engagerede (praktiske og teoretiske) fagfolk, der gik op i den slags stridigheder og retningskrige, som ikke havde den store offentlige og politiske interesse. Den kritiske børne- og barndomsforskning var 'ren', men tilsyneladende også marginaliseret.

På mange måder mener jeg stadig det kan give mening at orientere en diskussion af den aktuelle barndomsforskning ud fra disse to positioner, men samtidig er det væsentligt at overveje hvordan de indgår på helt nye og anderledes måder i den samfundsmæssige og offentlige debat, knyttet til de mellemliggende samfundsmæssige forandringsprocesser og mere konkret de aktuelle for-

valtningsinitiativer inden for det børnepolitiske område. Det er disse forandringer i feltets konstitution og dynamik, samt specielt de ændrede betingelser dette implicerer for de centrale forskningspositioners strategiske betydning i feltet, som jeg vil forfølge i denne sammenhæng.

Jeg vil tage afsæt i det man kunne kalde 'Den samfundsmæssiggjorte barndomsforskning', hvilket jeg i første omgang blot vil forstå som et udtryk for den stigende inddragelse af forskning og viden om børn og barndom som centralt element i det offentlige rum: i mediernes øgede interesse for børn, i de politiske og forvaltningsmæssige instansers eskalering af børnepolitiske tiltag. Helt aktuelt kan dette illustreres med den senere tids bidrag fra Socialministeren, Undervisningsministeren, det kommunale niveau (fx Gladsaxe kommune), og dele af det forskningsmæssige miljø (fx Learning Lab Danmarks konsortium 'Leg og Læring', samt fx Niels Egelund og Stig Brostrøm, begge fra Danmarks Pædagogiske Universitet) omkring indførelsen af nationale læreplaner for børnehaver.

Relationerne mellem det politiske niveau, den offentlige debat og forskningsmiljøerne er inden for barndomsområdet helt anderledes udbyggede og sammenvævet end det var tilfældet i 70'erne. Børn og barndom er politisk synliggjorte, og udgør dermed både et centralt tema i det politiske og forvaltningsmæssige landskab på både kommunalt og nationalt niveau, ligesom det som tema har en helt anden status i de offentlige medier end for blot få år siden.

Men i forbindelse med denne synliggørelse og delvise selvstændiggørelse af børn og barndom som et væsentligt politikområde, kan man også identificere nogle hovedtendenser i markeringerne, som tilsyneladende står i indbyrdes modsætningsforhold.

På den ene side fremhæves nødvendigheden af politisk, forvaltnings-

mæssig og pædagogisk indgriben og stærkere styring af området, både på et mere overordnet niveau som på niveauet for den daglige pædagogiske praksis.

På den anden side vil der lige så let kunne opspores eksempler på initiativer og tilgange, hvor børnenes egen aktive rolle hyl-des, hvor deres rettigheder og kompetencer fremhæves, hvor deres 'stemmer' ønskes hørt, osv.

Alt i alt er der aktuelt tale om et, ved ikke blot første, men givetvis også ved andet og tredje øjekast, temmelig forvirret billede – og det er denne artikels intention at komme blot en smule ind bag denne forvirring og dobbelthet.

For at afklare i hvor stor udstrækning de forskellige tendenser står i et indbyrdes modsætningsforhold, eller om der kan være tale om forhold og omstændigheder, der på sin egen snurrige måde hænger fint sammen, er det nødvendigt med en revurdering af dét barndomspolitiske felt den aktuelle barndomsforskning intervenserer i. Der vil være tale om en relativ grov skitsering af nogle væsentlige forandringer inden for nogle få, men centrale områder.

Synliggørelse af børn som samfundsøkonomisk faktor

Med den bastante kvantitative institutionalisering af efterhånden samtlige danske børns liv, som jo godt nok havde sit afsæt netop i slutningen af 60'erne og starten af 70'erne, men på det nationale plan først kan siges at være rigtig gennemført op igennem 90'erne, er der inden for en tyve-trediveårig periode tale om en grundlæggende strukturel og organisatorisk ændring af børns hverdagsliv. Men udover de basale og bastante forandringer dette har medført i relation til børnene selv, har det helt klart også haft konsekvenser i forhold til den samfundsmæssige position børn og barndom indtager. Med institutionaliseringen bliver børnene et samfundsmæssigt anliggende. Ikke overraskende i første omgang i form af at udgøre hvad der i den statslige og kommunale forvaltning opleves som en væsentlig økonomisk udgift. Den nødvendige etablering af dagpasningsfaciliteter og de anlægsomkostninger der er forbundet med dette udgør over en længere

årrække en væsentlig post i det offentlige budget. En endnu større post udgør selvfølgelig de løbende driftsomkostninger, som inden for en relativt kort periode forandres fra at være en relativt overskuelig offentlig udgift, til at være en af de vedvarende største poster i de kommunale budgetter. Børn er kommet på landkortet og blevet synlige – om ikke andet så som væsentlige omkostningsbærende enheder i den offentlige forvaltning. Hvilket givetvis er en væsentlig del af forklaringen på hvorfor børn og daginstitutionernes situation bevæger sig fra at være noget man fra kommunalt og statslig hold har forholdt sig til med en vis arrogant ligegyldighed, til pludselig især op igennem 90'erne at være noget man er vældig interesseret i, og som følgelig bliver et meget synligt og centralt område i den offentlige planlægning. Som andre udgiftstunge områder i velfærdssystemet bliver daginstitution- og børneområdet også inddraget i de løbende bestræbelser på at rationalisere og effektivisere, hvilket fordrer udviklingen af kontrolmekanismer, der skal søge at sikre gennemskuelighed og forvaltningsmæssig hensigtsmæssighed i relationen mellem (det omfattende) input og det ønskede output. Et af de store problemer i denne logik og rationalitet er, at man i den offentlige forvaltning har ganske præcise måleenheder og begrebsligheder for inputsiden, mens man mildest talt er noget mere famlende hvad angår begrebsliggørelsen af outputsiden. Jeg vil senere i artiklen vende tilbage til hvordan denne i bund og grund økonomiske rationaliseringstvung bidrager til aktuelle initiativer, der ellers umiddelbart kunne opfattes som værende af pædagogisk indholdsmæssig karakter.

Synliggørelse af børn som politisk tema

Med den stigende betydning af børn i den offentlige økonomi åbnes også op for en synliggørelse af børn som politisk tema. I første omgang måske mest i form af at man på det kommunalpolitiske plan har behov for legitimering af den førte politik, som der på baggrund af de stigende omkostninger til driften af hele daginstitutionsområdet, sættes mere fokus på. På den ene side et legitimationsbehov overfor de professionelle og 'brugerne' (i denne sammenhæng forstået som forældrene), som har interesser i at fastholde den offentlige forvaltning som den instans, der har ansvar for at etablere de nødvendige faciliteter på et passende kvalitativt niveau. Når dette for politikerne og for forvaltningen – i modsætning til fx i begyndelsen af halvfjserne – er

blevet et langt mere centralt politisk tema, bunder det blandt andet netop i det enorme omfang af dette område i dag. Det er principielt alle småbørnsforældre, der har en interesse i at kommunerne har en klar politik på området, og det er blevet vist, at småbørnsforældre lader disse omstændigheder komme i betragtning, når de vælger deres bolig – og den kommune de ønsker at bo i, ligesom det har vist sig at det indvirker på småbørnsforældres politiske stemmeafgivning ved kommunalvalg. På den anden side er der – igen oplagt knyttet til institutionsområdets store økonomiske betydning – et lige så væsentligt politisk legitimationsbehov over for den part af vælgerne, der umiddelbart ingen personlige interesser har i daginstitutionområdet. Med dets beslaglæggelse af en meget stor procentdel af kommunernes serviceydelser stilles der krav om at administrationen af området i det mindste er rationel og underlægges samme effektivitetskriterier som andre forvaltningsområder. Tilfældigheder skal udryddes, forudsigelse og kontrol skal sikres, målbarhed skal etableres.

Der er med andre ord stemmer i børnene og i etableringen af en børnepolitik.

Børns ændrede samfundsmæssige position – FN's Børnekonvention

I forlængelse af dette er det imidlertid interessant at konstatere, at børns øgede politiske synliggørelse ikke alene baserer sig på en økonomisk tilgang, hvor børn som en slags objekter qua deres placering som økonomiske 'belastningsenheder' bliver genstand for offentlig interesse. Parallelt med den udvikling er der også foregået en bemærkelsesværdig synliggørelse af børn som 'politiske subjekter'. Mest markant og eksemplarisk udtrykkes dette i FN's Børnekonvention, der i den engelske terminologi baserer sig på tre p-principper: provision, protection og participation, som i en dansk oversættelse nogenlunde vil svare til barnets ret til basale fornødenheder (som ikke blot defineres som føde, klæder, bolig, etc., men også som adgang til viden og information, skole og uddannelse, etc), barnets ret til beskyttelse og barnets ret til deltagelse. Især det tredje princip er interessant i denne sammenhæng, idet det dels er et ikke hidtil formuleret retsligt princip i forhold til børn, dels fordi det tydeligvis fokuserer på en forståelse af børn som aktive samfundsmedlemmer, der som andre individer og personer bør have rettigheder, som vi normalt kun forbinder med myndige individer. Firkantet sagt kan det påstås, at Børnekonventionen for formentlig første gang i his-

torien eksplicit installerer børn som samfundsmedlemmer med det vi i det moderne demokrati normalt vil betragte som politiske rettigheder.

Det væsentlige i denne sammenhæng er netop at fastholde, at der her ikke udtrykkes en mere eller mindre historisk tilfældig pædagogisk 'dille', som nogle måske ville mene udelukkende handlede om at nogle få venstredrejede pædagogiske relikter fra 60'erne, der mente at reformpædagogik, selvregulering og børns autonomi burde stå højt på den pædagogiske dagsorden ud fra forskellige typer af ideologiske og politiske overbevisninger, havde for stor indflydelse på hverdagen i vores daginstitutioner og skoler (sådan som det fx er blevet formuleret af nogle politikere og eksperter ved festlige lejligheder). Der er derimod tale om en internationalt formuleret konvention, som samtlige regeringer i FN's medlemslande (undtagen Somalia og USA) har tiltrådt, hvilket indebærer, at man i lovgivning og forvaltningspraksis, samt i andre typer af offentlige initiativer overfor børn bør følge de retningslinier der er vedtaget med Konventionen. Der er således tale om juridisk og forvaltningsmæssigt bindende principper og ikke om permanent udskiftelige pædagogiske modeluner. Begrebsmæssigt vil jeg mene vi kan se dette som et udtryk for en mere grundlæggende samfundsmæssiggørelse af barndommen, hvilket blandt andet kan forbindes med det jeg vil betragte som en permanent tiltagende og ikke-reversibel offentlig regulering af børns hverdagsliv.

Mens den førnævnte synliggørelse af børn i den offentlige økonomi kunne siges at føre til øget rationalisering af de institutionelle rammer samfundet har forpligtet sig til at etablere omkring børns hverdagsliv, er Børnekonventionens konsekvenser i forhold til synliggørelse af børn mere orienteret mod en slags tvangsmæssig brud i voksnes (såvel i offentlig som privat regi) tilgang til og forståelse af børn. Vi kan se det tydeligt i den pædagogiske jargon, hvor der tales om børns selvforvaltning, om at tage udgangspunkt i det enkelte barn, om at vi skal lytte mere til børnene selv, osv. Vi kan tilsvarende se det komme til udtryk, når barndomsforskningen inden for de senere år har proklameret nødvendigheden af at udvikle et nyt paradigme,

hvor børn bør ses som aktører frem for passive modtagere, som kultur- og meningsproducenter frem for socialiseret ind i og reproducerende samfundsmæssige strukturer og normer, som kompetente, tilregnelige og stærke frem for skrøbelige ofre, osv. Man kan selvfølgelig se disse eksempler som lokale udslag af særlige ('oplyste', kritiske, humanistisk indstillede, ...) gruppers indsats for at synliggøre børn på andre måder end man mener hidtil har været tilfældet, men principielt kunne det også betragtes som et mere bredt forsøg på at bringe den institutionelle retorik og praksis i overensstemmelse med samfundsmæssige krav og forventninger om forandringer i forståelses- og forvaltningstilgang.

Barndommens '2. institutionalisering': indholdsmæssig forvaltning af barndommen

Denne støt øgede interesse i børn og barndom og de politiske, forvaltningsmæssige, forskningsmæssige og pædagogiske implikationer der følger heraf, vil jeg kalde 'barndommens 2. institutionalisering'. Umiddelbart fremstår en sådan betegnelse formentlig som en voldsom epokedefinerende tænkning omkring moderne barndom, signalerende et før (hvor alt var sådan og sådan) og et efter (hvor alt er fuldstændigt anderledes). I første omgang ønsker jeg ikke med denne begrebslighed at påstå, at der er tale om et realhistorisk begreb, hvor vi entydigt og nagelfast kan tale om en grundlæggende og distinkt historisk definerbar forandring af børns hverdagsliv. Der er selvfølgelig tale om langt mere modsætningsfyldte og grumsede udviklings- og forandringsprocesser end jeg fremstiller det her. Men med annonceringen af denne '2. institutionalisering' forsøger jeg alligevel at insistere på at det kan være nyttigt som analysein-

strument at indføre et begreb, der kvalitativt forsøger at begribe de forandringsprocesser barndomslevet er indskrevet i og defineret af, og som måske umiddelbart blot fremstår som succesive og 'snigende' småskridninger eller udviklinger i den samfundsmæssige tilgang til børn. Hvis man således med bred pensel forsøger at sammenligne institutionaliseringen af børns liv således som den foregik i 70'erne med hvad der kendetegner den fortsatte institutionalisering i 90'erne og aktuelt, vil der selvfølgelig på flere måder være tale om en kontinuerlig proces, hvor man så at sige kan nøjes med at konstatere at der blot er 'kommet mere af den'. Men samtidig er der også sket/ved at ske nogle kvalitative brud, som det er væsentligt at forsøge at begribe, dels med henblik på en forståelse af aktuelle politiske og forvaltningsmæssige initiativer i forhold til børneområdet, dels med henblik på ud fra en sådan vurdering af hvad der aktuelt er på spil i feltet at tydeliggøre på hvilke måder barndomsforskningen mere eller mindre reflekteret indgår i og positionerer sig i feltets dynamik.

I kort form vil jeg beskrive bevægelsen fra det man kan benævne som henholdsvis 1. institutionalisering fra slutningen af 60'erne og op igennem halvfjerserne og 2. institutionalisering som sætter sig mere og mere igennem fra starten af 90'erne, som en transformation fra en arbejdsmarkedsbestemt pasningslogik, slagordsagtigt hen ad vejen italesat som 'pasningsgaranti-orienteringen', mod en socialisationslogik, som slagsordsagtigt udtrykkes ved 'udviklingsgaranti-orienteringen'. Det interessante i denne bevægelse er ikke spørgsmålet om der 'i virkeligheden' kun foregik pasning i 70'erne, mens der pludselig i 90'erne skulle være tale om socialisering. Det væsentlige i forhold til at forstå de aktuelle politiske og forvaltningsmæssige initiativer, de pædagogiske debatter og praksisfeltets selvforståelser er, at reguleringsrationalet

har forandret sig. Mens det offentlige således i forbindelse med 1. institutionalisering i egen selvforståelse påtog sig opgaven at tilvejebringe det tilstrækkelige antal institutionspladser, var det samtidig tydeligt, at der ikke var den store interesse for at blande sig i de indholdsmæssige retningslinier. Tværtimod var det væsentligt at fastholde et klart skel mellem det offentliges forpligtelser og det private ansvar, mellem institution og hjem, professionelle og forældre. Det var således væsentligt at påpege at daginstitutionen kun var et 'supplement' til familien, hvilket etablerede en arbejdsdeling som nærmest rituelt blev fremmanet gennem gentagne forsikringer om, at det fortsat var forældrene der havde opdragelsesansvaret, mens pædagogerne kunne supplere med forskellige former for udviklingsfremmende og stimulerende aktivitetsinitiativer. En eventuel problematisering af daginstitutionstilværelsen var orienteret mod frygten for om det nu var godt for børn at være i institution, at de i hvert fald ikke skulle være der for lang tid, osv. Den offentlige regulering af feltet bestod, ud over at bygge institutioner og ansætte pædagoger, langt hen ad vejen i at sikre den sundhedsmæssige kvalitet. Den pædagogiske konsulent og 'stadslægen', som stort set var hvad der eksisterede af forbindelseslinie mellem institution og kommune fungerede som en blanding af tilsyn og kontrol, der reelt blot sikrede, at tingene ikke foregik for meget 'out of order'. Der var således tale om noget nær fravær af kommunal og statslig intervention i forhold til institutionshverdagens indholdsmæssige aspekter.

Denne tilgang er efter mit bedste skøn grundlæggende afløst af 2. institutionaliseringens ganske voldsomme og proaktive interventionsorientering. Mens det tidligere blev problematiseret om det overhovedet var godt med institutioner, går den aktuelle problemorientering den anden vej. I dag anses det snarere for problematisk hvis børn *ikke* har været i daginstitution, i det mindste mellem deres 3. og 6. år, og der iværksættes decideret kommunale initiativer for at rekruttere de børn, der ikke ad frivillighedens vej er blevet indmeldt i en offentlig pasningsforanstaltning. Reguleringen af institutionernes virke er langsomt men sikkert op igennem 90'erne blevet mere og mere orienteret mod den indholdsmæssige side, mod institutionernes socialisationsfunktion. Med krav om virksomhedsplaner, med talen om udviklingsgaranti, med de aktuelt forestående politiske beslutninger om nationale læreplaner for børnehaven, osv har det offentlige påtaget sig en helt

anden type af ansvarsrolle, hvor det grundlæggende signal kan tolkes som en forståelse af, at ingen børn i Danmark kan forventes at udvikle sig normalt og hensigtsmæssigt, med mindre de har tilbragt en væsentlig del af deres tid i en statslig og kommunalt drevet opdragelsesanstalt. Der er således tale om et skift i interventionsform, hvor det offentlige i 1. institutionalisering så det som sit ansvar at sikre hensigtsmæssige rammer *omkring* børns hverdagsliv, mens det i 2. institutionalisering har påtaget sig ansvaret for den *indre opbygning*.

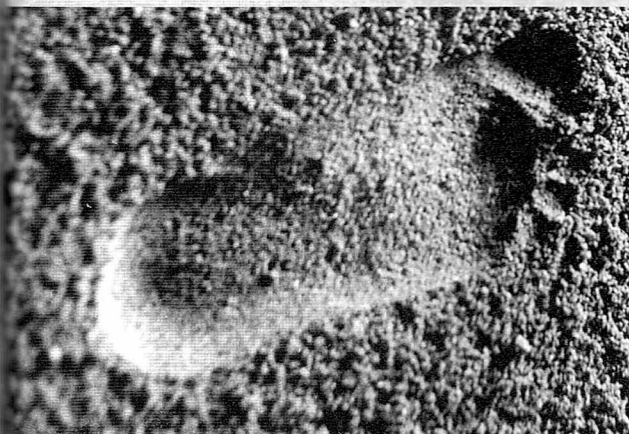
Barndomsforskningen som vidensleverandør til den offentlige forvaltning

Det er med afsæt i bl.a. disse forandrede betingelser en vurdering af barndomsforskningen må forstås i den aktuelle situation. Så lad mig kort opridsse hvad der kendetegner store dele af den aktuelle barndomsforsknings forståelsesorientering:

1. Der tænkes mere og mere eksplicit i et barndomsbegreb, som fastholder at der er tale om en social, historisk kategori, hvor børn studeres i 'egen ret' med henblik på afdækning af børns aktørposition, menings- og betydningsproduktion, knyttet til social interaktion og fortolkende (re)produktion. Børn er ikke blot 'becomings' men tillige 'beings'.
2. Dette har befordret et efterhånden temmelig udbredt opgør med udviklingspsykologiens tidligere centrale placering i feltet, blandt andet centreret om en kritik af de essentialismetendenser, der i hvert fald eksisterede i forbindelse med de pædagogiske anvendelser af de udviklingspsykologisk baserede forståelser. Italesættelsen af børn har dermed bevæget sig væk fra forståelsesfigurer, der baserede sig på udviklingspsykologisk funderede beskrivelser af ydre og indre fundamentale udviklingslogikker og -dynamikker. I stedet anvendes begreber og teoridannelser, der i langt højere grad trækker på kulturelt kontekstualiseret forståelse af identitetsdannelse, baseret på kommunikativt og sprogligt forhandlingsbaserede meningsdannelsesprocesser. Identitetsdannelse og individualiseringsprocesser ses som fortløbende og i

princippet aldrig afsluttede forløb og processer, der må forstås som mindre forudsigelige og langt mere åbne end traditionen omkring forståelser af 'børns udvikling' hidtil har stået for.

3. Endvidere kan man se en bevægelse fra kulturel synliggørelse af børn gennem etablering af respekt for barnets og børns særegenhed, for 'barndomslandet', sådan som det blandt andet kom til begrebsmæssig udtryk i udviklingspsykologien og fx reformpædagogikken, til synliggørelse gennem italesættelser af børn som betjener sig af netop *ikke* barnligt specifikke rationalitetsformer: intentioner, meningsfuldhed, kompetencer og færdigheder. Der synes således aktuelt at være tale om en ganske udbredt italesættelse af det rationelle og 'ikke-barnlige' barn.

Denne 'kritiske' barndomsforskning, som bestemt ikke som sådan er ny, men som nok snarere har opnået eller indtaget en ny position, indgår dermed også i en ny konstellation i feltet: fra tilbage i slutningen af 70'erne at have etableret afsæt for kritik af dengang fremherskende fastlåsende stereotyper, der legitimerede voksnes magtudøvelse 'forklædt' som pædagogisk tilrettelagte aktiviteter, leverer barndomsforskningen i dag måske forståelsesmuligheder, der i langt højere grad er i overensstemmelse med de offentlige forvaltningsmæssige og pædagogiske initiativer. I udgangspunktet er den aktuelt dominerende – og vel stadig i egen selv-

forståelse kritiske – barndomsforskning baseret på mikrosociologiske og etnografisk inspirerede videnskonsruktioner, der med afsæt i afdækning af børns konkrete hverdagsliv, af deres interesser, betydningstilskrivninger, oplevelser, opfattelser og refleksioner. Den opmærksomhed der herigennem skabtes omkring etablering af et *børneperspektiv* fungerede op igennem 80'erne som et væsentlig kritikpotentiale – både i den teoretiske debat og i relation til den fremherskende pædagogiske praksis. Spørgsmålet er imidlertid om denne tilgang og de forståelser den bidrager med, måske i dag snarere udgør et væsentligt bidrag til gennemførelse af nye kontrolformer og sofistikerede pædagogiske interventioner.

Min pointe her er, at barndomsforskningen i forbindelse med skiftet til den 2. institutionalisering i langt højere grad end tidligere repræsenterer en vidensdannelse, der har et omfattende interventionspotentiale i forhold til det skift vi i disse år ser i socialisationspraksis og pædagogiske kontrolformer. For samtidig med at der som nævnt inden for de senere år synes at være en langt mere basal offentlig interesse i at fastlægge og forhåndsdefinere det pædagogiske indhold i daginstitutionerne, er den grundlæggende tilgang til socialisationsmålene forandret.

Den tidligere manglende offentlige interesse for de indholdsmæssige sider havde i 70'erne og 80'erne som konsekvens, at det var overladt til pædagerne selv og de (relativt få) eksperter der var involveret i praksisfeltets egne pædagogiske afklaringsforsøg, at formulere de pædagogiske intentioner. Dette blev langt hen ad vejen formuleret som en 'synlig pædagogik' med klare mål, midler og metoder, og betjente sig af en ydre disciplinering af det 'underviselige' barn i form af klart definerede aktiviteter, som var tidsfaste og organisatorisk forudarrangerede gennem gruppeopdelinger, instruktioner og gennemførelsesforventninger, osv. I en lidt tilspidset formulering fungerede den synlige pædagogik gennem pædagogens kontinuerlige inspektion.

I dag synes der i langt højere grad at være en orientering mod det man med Basil Bernstein kunne kalde en 'usynlig pædagogik', som i forhold til en Foucault-inspireret forståelse kan siges at have til formål at udvikle selv-teknologier, udtrykt som intentionen om det 'selvforvaltende' barn. Allerede i børnehaven orienterer man sig mod at oparbejde børns 'ansvar for egen læring', af deres eget 'konfliktløsningspotentiale', man arbejder bevidst med oparbejdelse/bearbejdelse af følelser, med at styrke

børnenes evne til at orientere sig i forhold til sig selv, deres identitet og selvforståelse, deres sociale sensitivitet over for de andre børn og voksne, osv. I forlængelse af dette kan man sige, at det der oprindeligt udgjorde en perifert placeret kritikposition i barndomsforskningen, nu er i stand til at yde væsentlige bidrag til yderligere forstærkning og legitimering af den usynlige pædagogiks grundlæggende tilgang. Med tendensen til at rationalisere og fornuftsgøre barnet yder den aktuelle barndomsforskning nemlig ikke bare viden der støtter betimeligheden i at synliggøre børn som politiske subjekter, der bør betragtes som tilregnelige og kompetente, men leverer også begrundelser for de aktuelle pædagogiske tendenser til at inddrage og afdække børns indre tanker og emotioner som en væsentlig del af 'læreplanen'. Børn opfordres til at udtrykke sig, til at gøre rede og argumentere for deres valg, reflektere over hensigtsmæssigheden af deres handlinger, udtrykke deres følelser i relation til egen og andres adfærd. Der indgår i dette en form for ny pædagogisk kontrol, som intentionelt og tendentielt baseres på barnets selvkontrol, på dets evne og vilje til at 'forvalte sig selv', på det der i nogle sammenhænge er blevet omtalt som 'institutionsautonomi'. Som i den korte udgave betyder, at barnet tilsyneladende ud fra egen impuls og initiativ foretager de typer af handlinger, som er i overensstemmelse med pædagogernes ønsker og forventninger, uden at det eksplicit er blevet udtrykt af pædagogen i den pågældende situation. Dette svarer nogenlunde til på den ene side Bernsteins beskrivelser af den usynlige pædagogik, på den anden side til den foucaultinspirerede engelske socialforsker Nicolas Rose's beskrivelse af den moderne 'fiction of autonomous selfhood'.

I en bredere pædagogisk og barndoms politisk sammenhæng kan man spørge, om der som væsentlig element i den 2. institutionaliserings øgede indholdsmæssige forvaltning af barndommen ligger en særlig nyliberalistisk tilgang, idet man på den ene side stiler efter at etablere 'klare mål', med tendens til standardisering og homogenisering, samtidig med at man på den anden side hylder individets ret og individualiseringens fortræffeligheder. Hvis fiktionen om 'det autonome selv' betyder, at vi i stadig større udstrækning tager det som udgangspunkt for vores normalitetsbetragtninger i forhold til børn, kan det selvfølgelig i kombination med standardiseringens og homogeniseringens anden type af normaliseringstvang betyde, at enhver form for afvig fra de fastlagte standardiserede normer kan legitimere at det er det enkelte barn, der bebrejdes. Ikke for dets adfærd som sådan, men snarere en bebrejdelse,

der appellerer til barnets indre politibetjent, til introspektionen som reguleringsteknik.

Uhellige alliancer?

Et af de interessante perspektiver i forlængelse af denne type overvejelse er, at der pludselig synes at være tale om nye konstellationer i feltet. Mens den strukturerede pædagogik stod frontalt over for selvforvaltningspædagogerne, Brostrøm over for Sigsgaard, udviklingspsykologien (især i dens amerikanske og sovjetpsykologiske varianter) over for den 'kritiske socialisationsteori', den synlige pædagogik over for en mere eller mindre ekspliciteret 'antipædagogik', så synes der at være etableret en ikke-formuleret og for så vidt heller ikke ønsket alliance. På den ene side i form af en genoplivet interesse for mål- og indholdsformuleringer, som samtidig på den anden side formuleres inden for en forståelsesramme, hvor det netop er barnets eget forvaltningsansvar og civiliseringen af dets 'sjæl' og indre verden der får en væsentlig og central plads i 'læreplanen'. Ligeegyldigt om de centrale skikkelser inden for de forskellige barndomsforskningstraditioner og -positioner selv definerer det sådan, ligeegyldigt om de ønsker det eller ej, så fremstår de to positioner aktuelt som forenelige og aktivt bidragende til feltets dynamik.

Denne, måske umiddelbart udefra konstruerede, alliance yder ikke blot forståelses- og legitimationsbidrag til praktikernes egne søgeprocesser, men inddrages aktuelt også vældig aktivt i forhold til det forvaltningsmæssige og politiske niveau. Parallelt med alliancedannelsen er der tillige etableret en anden form for ny og ikke hidtil set konstellation, hvor forvaltningsapparat og ekspert-system indgår i relativt tæt samarbejde. En situation, som ligeledes syntes utænkelig for 20 år siden, ikke mindst grundet i forvaltningsapparatets eksplicitte ligeegyldighed overfor barndomsforskningen.

Nødvendigheden af strategiske overvejelser

Jeg har igennem artiklen forsøgt at vise, hvordan barndomsforskningens oprindelige og selvdefinerede positioner inden for feltet

ikke meningsfuldt kan fastholdes eller oprettholdes. Forståelser der på et givet tidspunkt (i min terminologi knyttet til 1. institutionalisering) indtog en bestemt position i feltet og udgjorde denne eller hin type af bidrag til eller kritik af børns hverdagsliv og daginstitutionspraksis, indtager måske i dag (i sammenhæng med de grundlæggende forandringer jeg har forsøgt at forbinde med gennemsættelsen af 2. institutionalisering) nye og ikke selvvalgte positioner. En revitalisering af en kritisk barndomsforskning kræver derfor i første omgang også en reformulering af dens grundlag, som med nødvendighed må tage barndomsfeltets aktuelle beskaffenhed som strategisk udgangspunkt. Hvad der var kritisk – i bedste forstand – for 20 år siden, indtager i forlængelse af mine overvejelser om feltets konstitution i dag en langt mere affirmativ position. I takt med at feltet således ændrer sig må en intenderet kritisk barndomsforskningsposition også skifte position.

Det fører for vidt – også i denne sammenhæng – at gennemføre en sådan nødvendig rekonstruktion af et kritisk ståsted for barndomsforskningen, men jeg vil afslutte med nogle overvejelser om i hvilken retning en sådan bestræbelse måske burde have.

Først og fremmest mener jeg det er uomgængelig nødvendigt at indreflektere den interventionskarakter barndomsforskning som sådan har i dag – i en helt anden udstrækning og på en helt anden måde end fx i 70'erne. Barndomsforskningen er i langt højere grad på godt og ondt blevet en integreret del af den samfundsmæssige udvikling af styrings- og ekspertsystemer. Efter min mening bør dette indgå som en hel fundamental refleksion i forbindelse med tilrettelæggelse, gennemførelse og formidling af enhver form for barndomsforskningsinitiativ.

For det andet synes det i den øjeblikkelige situation at være strategisk vigtigt at 'vende tilbage' til en fastholdelse af kritikken af de voksnes definitionsmagt i forhold til børn. Selvom, eller måske rettere netop fordi, magtrelationerne i bedste fald fremstår som subtile, i værste fald er bortdefineret, er det vigtigt at genetablere et fokus på dem. Der synes i øjeblikket nærmest at være en generel enighed om at det er børnene, der har magten, hvilket af nogle så opfattes som

glimrende, mens andre anvender kritikken af en sådan situation som legitimation for at geninstallere den voksnes autoritet. Børns demokratiske rettigheder fremstår for mig som et væsentligt holdpunkt i denne sammenhæng, hvilket yderligere betyder at et dokument som FN's Børnekonvention kan indtage en væsentlig strategisk plads i relation til reformuleringen af en kritikposition.

Udfordringen må i denne sammenhæng blandt andet være at overveje hvordan man kan udvikle den kritiske diskussion af hvad børns demokratiske rettigheder egentlig er for en størrelse – og ikke mindst i hvilken retning sådanne rettigheder bør forstås. Hvad er børns demokratiske rettigheder ud fra børns interesseperspektiv? I 70'erne talte tyskerne Oskar Negt og Alexander Kluge om 'Børneoffentlighed' – kan det bidrage til en radikalisering af diskussionen i dag?

For det tredje mener jeg det er vigtigt at begribe og forholde sig strategisk til nye konstellationer der kendetegner barndomsfeltet. Standardiserede mål kombineres med fokus på civiliseringen af børns indre styring og kontrol. Samtidig inddrages barndomsforskningens resultater som grundlag for den tiltagende 'statsopdragelses' formulering af allehånde opdragelsesmål (bedre spisevaner, øget miljøbevidsthed, øget fokus på kropsbevidsthed og motion, compensation for manglende læse-, skrive- og regnefærdigheder, øget sproglig opmærksomhed, udryddelse af disciplinproblemer, osv, osv). Man kan med god grund begynde at diskutere, om ikke dette kan føre til en 'overophedning' af barndomstilværelsen i form af det Basil Bernstein kort før sin død omtalte som den totale pædagogisering af børns liv. Strategisk må det således være væsentlig at indtage en kritikposition, hvor man bevidst intenderer at bidrage til opgøret med de aktuelt omfattende beslaglæggelser og belastninger af børns indre såvel som ydre verden.

